

Зоряна Ярославівна Гнатів,

кандидат філософських наук, доцент кафедри методики музичного виховання і диригування Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ІНТЕГРАЦІЯ ФІЛОСОФСЬКОГО І МИСТЕЦТВОЗНАВЧОГО ПІДХОДІВ В СУЧАСНІЙ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРАКТИЦІ

У статті порушується проблема міждисциплінарних інтеграційних аналітичних процесів мистецького навчання. Розглядається синтез філософського і мистецтвознавчого аспектів музично-естетичного розвитку особистості у навчально-виховному просторі системи освіти України.

***Ключові слова:** музика і філософія, культура, мистецьке навчання, наукове знання, культура, художній розвиток, педагогічний підхід, суспільна свідомість, музична антропологія*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Час вимагає нових підходів до вдосконалення й осучаснення музичної освіти і культури. У контексті вирішення педагогічно-мистецьких проблем ведуться пошуки нових підходів, засад, методів, форм, принципів музично-естетичного виховання, художнього розвитку особистості.

Сучасне постіндустріальне інформаційне суспільство характеризується стиранням меж між сферами наукового знання, що сприяє витворенню інтегративного наукового знання. У зв'язку з "широким фронтом" наукових пошуків, міждисциплінарним характером аналітичних процесів постає завдання світоглядно-методологічного осмислення фактів, подій, персоналій української культури, мистецтва, освіти тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблему міжпредметної інтеграції можна віднести до традиційних, які стали вже класичними проблемами педагогіки. Її вивченню присвячено праці

Ж. Ж. Руссо, Песталоцці, Л. Н. Толстого, Дж. Дьюї, П. Р. Атутова, С. Я. Батишева, О. Ф. Федорова, В. А. Кондакова, П. Н. Новікова, І. Д. Зверєва, В. Н. Максимової, Н. А. Сорокіна, П. Г. Кулагіна, В. Т. Фоменка та ін.

Дидактичні особливості інтеграції змісту навчання досліджувалися такими вченими як О. Беляєв, Л. Варзацька, Т. Донченко, В. Ільченко, Ю. Калягін, В. Паламарчук, О. Савченко, Н. Светловська, В. Тименко.

Використання міжпредметних зв'язків у фаховій підготовці майбутніх педагогічних кадрів, зокрема вчителя музичного мистецтва, досліджується у працях Н. Гребенюк, А. Єрьомкіна, Т. Іванченко, С. Ілларіонова, В. Кирилова, Г. Первушиної, В. Стешенко та інших науковців. Моделювання предмета “Музичне мистецтво”, рефлексивні світосприймальні настанови музичної культури висвітлюються в працях М. Ярکو, Л. Кияновської, М. Каралюс; філософсько-методологічні аспекти стандартизації змісту освітньої реальності – у дослідженнях С. Черній та ін.

Метою статті є обґрунтування інтеграційних процесів у сучасному науково-мистецькому просторі України, прагнення висвітлити стан функціонування міжпредметних зв'язків і виявити нові тенденції розвитку музичної культури в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Практика сучасної естетики все частіше звертається до синтезу філософського та мистецтвознавчого аспектів музично-естетичного виховання спонукає, ураховуючи реалії сучасного культурного життя, до безпосереднього “втручання” естетиків у “світ мистецтва”. Адже “культура в історії людства завжди є сферою реалізації людських цінностей. Вона утворює простір людського спілкування. Саме тут філософське виявляється в тому, що з позиції самої ж культури слід осмислити межу наочного і прихованого, явища та сутності і визначити стосовно цієї межі власні можливості та власні завдання” [1, с. 13]. О. Лосєв у філософсько-музикознавчих побудовах органічно поєднував речі, між якими, здавалося б, лежить методологічна прірва – сферу художньої творчості і чистої думки. Його філософію музики відносять до

видатних інтелектуальних досягнень ХХ століття. У теоретичних побудовах мислитель вирішує основне та гранично важке питання: “що є музика?”. Абстрактно-логічне осмислення музики, переконливо продемонстроване О. Лосєвим у книзі “Музика як предмет логіки”, пов’язано з важким завданням: підняти теорію музичної науки на висоту розуміння мистецтва нашого століття як культурної практики та форми суспільної свідомості, і без філософії, – як зазначає Т. Чаптикова, – тут не обійтися [6].

Необхідність існування філософії сучасного українського мистецтва, яка обумовлена, перш за все, складністю та структурованістю “світу мистецтва” у цілому і сучасною мистецькою ситуацією в Україні, зокрема, обґрунтовує В. Личковах: “Соціокультурні, світоглядні, естетичні проблеми художнього життя вимагають відповідної рефлексії, осмислення нової мови культури та мистецтва у відповідному філософському дискурсі” [4, с. 91].

Кожне явище культури, згідно з положеннями інформаційно-семіотичної концепції культури, є носієм особливого смислу, що зберігається і передається у вигляді знаків, які матеріалізують смисл. А тому розуміння культури передбачає здатність не лише чуттєво сприймати зовнішню сторону предмета, а й розшифрувати його внутрішню сутність, соціально значущу інформацію, виражену відповідними знаками, якими є слова людської мови, а також знаки штучних мов (ноти, фарби, лінії, рухи тощо). Їх конкретне сполучення створює знаково-відображувальну систему, що кодує і передає зміст. Зв’язок інформації та коду визначає взаємозумовленість матеріального (знак) і духовного (смысл) аспектів культури. Музика інтерпретує об’єкти навколишнього світу (культури) у своїй знаковій системі, її мова є штучною щодо природної, вербальної, породжує новий текст та смисл. В основу музичного тексту, який інтерпретує, може бути покладено інший текст (вербальний чи невербальний). Як приклад, музичні тексти часто стають предметом філософської рефлексії і, навпаки, філософські праці часто є спонукою у творенні музики різних жанрів та стилів.

В Україні існує потужна традиція розуміння “митця як філософа”, що йде від Ф. Прокоповича і Г. Сковороди до Є. Маланюка та Р. Бабовала, формуючи

своєрідну “культурософію мистецтва”. Філософування констатує не лише сенс минулого чи теперішнього, а й проект майбутнього мистецтва. Як зазначає В. Личковах, “зараз “світ мистецтва” в Україні потребує “філософії” не як узагальнення, а як форми спілкування, діалог суб’єктів культури в їх, хоча й автономному, проте “інтерсуб’єктивному” та “інтертекстуальному” творчому взаємоіснуванні”. У сучасному українському “світові мистецтва”, на думку В. Личковаха, бракує вельми важливого – наукової школи сучасного мистецтвознавчого аналізу з її теоретично розробленою методологією, системологією і водночас здоровими традиціями змагальності та конкурентності. Йдеться про сучасну школу філософії мистецтва, теоретично адекватну значному мистецькому потенціалу України кінця ХІХ – початку ХХ століть, який, на жаль, ще не осмислено у філософсько-естетичних формах [4, с. 72–73]. Важко не згодитися, що історично і теоретично визріла нагальна потреба у розробці сучасної української філософії мистецтва, яка б опиралася, з одного боку, на традиції вітчизняної естетики, а з іншого на сучасний мистецький процес у його відрефлектованих (мистецтвознавчих) формах.

Про важливість прикладного розширення сфер інтересів музикознавців, особливо у сучасному суспільстві, говорить Л. Кияновська: “Насамперед, це необхідно як для прогнозування того, в якому напрямку відбувається розвиток музичної ціннісно-змістової сфери особистості в різних вікових категоріях, так і для перспективного впровадження до навчально-виховного процесу форм роботи, що сприяють розвитку у молоді потреби в усвідомленні ієрархії своїх музичних цінностей, для коригування музичної політики засобами масової інформації та ринку музичної продукції” [2, с. 187].

Людина як суб’єкт пізнання отримує знання про себе і навколишній світ шляхом – від чуттєвого до раціонального пізнання, що пов’язано зі зростанням науково-дослідницької уваги до проблем духовно-емоційної сфери особистості, з пізнанням її внутрішнього світу, її екзистенційного буття. Власне, акцент на внутрішньому стані суспільства робить антропологія – гуманітарна наука про людину в її соціальних, культурних та біологічних вимірах.

Музична антропологія, відповідно, – це наука про музику як вид мистецтва, культурну практику і форму суспільної свідомості. Особливий інтерес для музичної антропології становить людина як суб'єкт мистецтва – творець та споживач музики. Як відомо, процес творення і сприйняття музики є предметом мистецької (музичної) освіти. Отже, музична антропологія як інтегративна галузь наукового знання вивчає музику як вид мистецтва, культурну практику та форму суспільної свідомості, її суб'єкта і процес її вивчення як сприйняття/інтерпретації.

Найважливішим та найбільш практичним застосуванням музично-антропологічного підходу, як вважає Л. Кияновська, є сфера музичної педагогіки, у якій до сьогодні часто штучно насаджуються системи, чужі як ментальним основам, так і питомій культурній традиції. Вдумливе використання елементів етнопедагогіки у взаємодоповненні з методами музичного виховання, необхідними для повноцінної адаптації в сучасному глобалізованому звуковому просторі, тобто з урахуванням актуальних соціологічних передумов, могло б позитивно вплинути на запити, смаки та потреби подальшої генерації, зорієнтувати в полі істинних і фальшивих цінностей музичної культури, усвідомити коригуючий вплив музики на психоемоційний стан [3]. Слід відзначити, що у сучасній педагогіці культурологічно-особистісний напрямок стає домінуючим, а художня культура є важливим чинником становлення особистості школяра.

Сьогодні можемо виокремити два основних напрямки у розмаїтті концепцій виховання: сцієнтистсько-технократичного й антисцієнтистського. Для представників сцієнтистсько-технократичного напрямку характерним є прагнення до “раціоналізації” процесу виховання, його підпорядкування утилітарній меті соціалізації, яка трактується як адаптація індивіда до вимог соціального середовища, гармонізація відносин індивіда і суспільства. А прихильники антисцієнтизму вбачають основну мету в тому, щоб зменшити процес маніпулювання поведінкою вихованців, заперечити конформізацію, авторитаризм у вихованні. Прагнучи реалізувати гуманістичні ідеали,

опираючись на ідеї, розроблені “філософією життя”, екзистенціалістами, вони вважають, що формування унікальної та неповторної особистості як основної мети виховання є процесом власного саморозвитку індивіда, самовиховання, самореалізації. При цьому заперечується трактування процесу виховання як реалізація задумів вихователя, соціалізація визначена як самоствердження особистості [5, с. 134–136]. Отже, сутність виховання визначена діяльністю “душі”, “серця” вихованця (а також і вихователя), передбачає відповідний вплив на його чуття й емоції, вимагає обов’язкового залучення, яке базується на емпатії: співчутті, співучасті, співпереживанні, а тому не може здійснюватися лише раціональним шляхом.

У цьому контексті філософія мистецтва загалом, як і музична антропологія, зокрема, набувають усе більшої актуальності, спонукаючи до осмислення музики як особливого роду художнього світовідчуття, шукаючи можливі шляхи реконструювання систематичного музичного знання, його виходу в суміжні сфери. Сучасна шкільна програма передбачає вивчення предметів художньо-естетичного циклу: художньої культури, музики, музичного мистецтва, що спонукає до реорганізації на рівні змісту, форм, методів навчання музики. У першу чергу, це переорієнтація з навчання як отримання суми знань на розуміння та сприйняття музичних творів, що веде за собою встановлення причинно-наслідкових зв’язків між автором і слухачем. А це, у свою чергу, спонукає до пошуку нових, особистісно-орієнтованих педагогічних шляхів.

Висновки. Отже, музика як естетичний феномен має безсумнівну цінність, і це естетичне буття підлягає аналізу за допомогою музично-філософського підходу. Будучи носієм надцінностей, музичне мистецтво часто виходить за межі естетичної природи, чого не можна пояснити жодними законами, адже воно є трансцендентним само по собі. Тому проблема інтерпретації, спонукання до роздумів, осмислення є суттю особистісного смислу розуміння та творення людиною своєї культури, культури свого народу і буття в цілому.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Запропонований вимір музичної антропології щодо інтерпретації/вивчення/дослідження мистецтва може бути доцільним як у царині сучасного наукового дискурсу, так і в освітньо-виховному просторі України. Слід зазначити, що досвід інтеграції філософського та мистецтвознавчого підходів у процесі інтерпретації/вивчення, набутий у вищих навчальних закладах України, зокрема: навчальний курс “Філософія музики” започатковано на факультеті мистецтв Сумського державного педагогічного університету ім. А. С. Макаренка; у Львівській національній академії ім. М. Лисенка серед розроблених нових курсів читаються філософія та богослов'я музики, історія музичної естетики; курс “Музична антропологія” читається у Львівському національному університеті імені Івана Франка при підготовці фахівців напряму “Музичне мистецтво (етномузикологія)”; курс “Музична культурологія та антропологія” читається в Одеській державній музичній академії ім. А. В. Нежданової та ін. Така практика пов'язана, насамперед, з потребою осмислювати музику (та інші види мистецтва) у контексті творчо-інтелектуальних досягнень минулого і сучасності, що ставить перед нами низку проблем для перспективного пошуку.

Список використаної літератури

1. Гатальська, С. М. Філософія культури : [підручник] / С. М. Гатальська. – К. : Либідь, 2005. – 328 с.
2. Кияновська, Л. Музикознавство як прикладна наука / Л. Кияновська // Мистецькі обрії. Альманах: Науково-теоретичні праці та публіцистика. – К. : ВВП “Компас”, 2005. – С. 181–189.
3. Кияновська, Л. Музична антропологія і її перспективи в сучасній гуманістичній науці / Л. Кияновська. – К., 2013.
4. Личковах, В. А. Філософія етнокультури. Теоретико-методологічні та естетичні аспекти історії української культури / В. А. Личковах. – К. : Вид-во ПАРАПАН, 2011. – 196 с.

5. Філософський словник соціальних термінів / [за заг. ред. проф. В. П. Андрущенко]. – 3-тє вид., доп. – Х. : “Р.И.Ф”, 2005. – 672 с.

6. Чаптыкова, Т. В. Философия музыки А. Ф. Лосева: Онто-гносеологические основы [Электронный ресурс] / Т. В. Чаптыкова. – Режим доступа : <http://www.dissercat.com/content/filosofiya-muzyki-f-loseva-gnoseolog-osnovy>.

Рецензент: кандидат психологічних наук, доцент Матвійчук Т. В.

Стаття надійшла до редакції 19.03.2014.

Гнатив З. Я. Интеграция философского и искусствоведческого подходов в современной музыкально-педагогической практике

В статье поднимается проблема междисциплинарных интеграционных аналитических процессов художественного обучения. Рассматривается синтез философского и искусствоведческого аспектов музыкально-эстетического развития личности в учебно-воспитательном пространстве системы образования Украины.

Ключевые слова: *музыка и философия, культура, художественное обучение, научное знание, культура, художественное развитие, педагогический подход, общественное сознание, музыкальная антропология.*

Gnativ Z. Ya. The integration of philosophical and musical approaches in modern pedagogical education

Social and historical transformation in our country, foremost of which is the restoration and modernization of the national education and culture, and the need of society in forming multi-developed personality, raised the cultural orientation of education to a higher level in all its branches.

Against the background civilizational transformation is redefining the value and content of creative music mission, profession and personality of the teacher, not only as a professional who has broadcast its cultural norms, artistic traditions, but also to transform them into new personal, artistic and social meanings to produce new cultural facts forming of universal knowledge information. Nevertheless, the music, becoming a mass sound practice is for most people not conscious and not used intonation phenomenon, it is not implemented in educational practice as an art of man creation as a means, method, self-finding sphere, finest human spiritual sources of the essence, beauty and sensuality of the internal image.

It is long believed that each new generation of teachers assigned the mission of transformation the cultural and educational experiences of their ancestors in order to use its most valuable benefits for new generations of relatively modern values of the society.

For the professional development the teachers of music it is required constant self-improvement, enrichment philosophy, epistemological understanding (knowledge) changes in the system of fundamental questions musicology, overcome

the limitations of formal-logical method of analysis the music, it's replacement by the several analytical methods that have developed on the ground of postmodern methodology of humanities and generally represent a new epistemological model of the world of music. It leads to a new understanding of art and pedagogical problems and requires professional knowledge both a subject matter of science, and professional knowledge philosophical language, the ability to think philosophically for legibility and confidence in choosing knowledge guidelines.

The article raises the problem interscientific integration analytical processes arts education. The synthesis of philosophical and artistic aspects of the musical-aesthetic development the personality in the educational space of the education Ukraine system.

Keywords: *music and philosophy, culture, musical and aesthetic education and artistic development, pedagogical approach, public consciousness, musical anthropology.*